

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ТА СОЦІОЛОГІЇ**

**РЕЛІГІЙНІ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ
У ВЗО М. ХЕРСОНА (СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР)**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу 07-451 групи
Спеціальності 054 Соціологія
Освітньо-професійної програми
«Соціологія»

Марія ГАЛІЧЕНКО

Керівник: д.соц.н., професорка
Ірина ШАПОШНИКОВА

Рецензент: директорка Департаменту
соціального розвитку

Вікторія РИЛЬСЬКА

Херсон – 2021

ЗМІСТ

| | |
|---|----|
| ВСТУП | 3 |
| РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження молодіжної релігійності | 6 |
| 1.1. Духовні цінності студентської молоді в Україні..... | 6 |
| 1.2. Молодіжна релігійність як предмет вивчення соціології релігії..... | 13 |
| РОЗДІЛ 2. Соціологічне дослідження релігійних орієнтацій студентської молоді в ВЗО м. Херсона | 24 |
| 2.1. Особливості релігійних орієнтацій студентської молоді ЗВО м. Херсона..... | 24 |
| 2.2. Молодіжна релігійність: гендерний підхід..... | 36 |
| ВИСНОВКИ | 41 |
| СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ | 43 |
| ДОДАТКИ | 48 |
| Додаток А Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету..... | 48 |
| Додаток Б Анкета соціологічного дослідження..... | 49 |

ВСТУП

Актуальність теми. Вивчення феномену релігійності сучасної молоді – одне з важливих завдань, що знаходиться на перетині кількох суспільних наук: філософії, релігієзнавства, психології, соціології. З точки зору соціології релігії її визначають як соціальну властивість психіки, що виступає специфічною формою суспільної ідентичності. Якщо врахувати той факт, що соціологія – це передусім наука про соціальні спільноти, процеси їхнього становлення, розвитку, трансформації та взаємодії, тоді молодь – це група, що постає перспективним об'єктом дослідження та потребує детального вивчення. Це специфічний прошарок суспільства: молоді люди вже не діти, але ще й не дорослі, адже повинні опанувати професію, створити сім'ю, реалізувати свої громадянські права та обов'язки. Тобто, скласти іспит на зрілість. Проблема полягає у тому, що завершення первинної та початок вторинної соціалізації тісно переплітаються, не кожному вдається гармонійно завершити свою соціалізацію та, як казав Е. Еріксон, «стати внутрішньо тотожним самому собі» [44, с. 227].

Усвідомлюючи у собі різні ідентичності, молода людина повинна їх узгодити та виробити для себе певну інтегровану ідентичність. Саме вона дозволить особі стати самодостатнім членом суспільства та побудувати гармонійні взаємовідносини з іншими членами спільноти й суспільством загалом. Цей процес передбачає формування духовних цінностей – орієнтирів, за допомогою яких молодь сприймає навколишній світ, визначає свою роль і значимість у ньому, при цьому синтезуючи досягнення попередніх поколінь та інноваційні тенденції сучасності. Світ змінюється швидко, а молодь – соціальна група, надзвичайно чутлива до таких процесів. Пошуки екзистенційного смислу існування нерідко спонукають молодь до спроб радикальної перебудови існуючих реалій, що інколи спричиняє руйнівні для

суспільства наслідки. На нашу думку, запобіжником від них може стати релігія. Саме віра у справедливість вищих сил постає основою для формування духовності молоді, яка потрібна суспільству загалом. Наразі існує потреба у вивченні релігійних орієнтацій студентської молоді, аби з їх врахуванням організувати відповідний навчально-виховний процес у закладах вищої освіти.

Духовні цінності української молоді, їх утвердження та трансформація проаналізовані у працях І. Шапошникової, Ф. Баранівського, В. Лаппо, Р. Вдовіченко, П. Сауха, Г. Шевченко та ін.

Проблема релігійності розроблялася зарубіжними та вітчизняними вченими. Серед найвідоміших варто відзначити роботи: У. Старка, В. Джеймса, С. Хола, Ч. Глока, Г. Оллпорта, Л. Филипович, В. Єленського, Є. Головахи, М. Паращевіна та ін.

Релігійність молоді була предметом вивчення Н. Гаврилової, О. Кисельова, Н. Пивоварової, С. Яремчука, В. Докаша, В. Балуха, О. Пташник-Сердюк, Ю. Мельник, Д. Матюхіна та ін.

Релігійні орієнтації студентської молоді Херсонщини досліджувались у роботах І. Поліщук, К. Недзельського, І. Гришанова, Н. Бойко (Ястреб).

Взаємозв'язок гендеру і релігії відображений у роботах О. Панько, Н. Недзельської, Г. Гриценко, Л. Пагуліч, Н. Чермалих, Г. Ярманової, Т. Колосок, Л. Погорілої, Т. Талько, В. Суковатої та ін.

Постає потреба синтезувати результати перелічених досліджень з метою всебічного вивчення релігійних орієнтацій студентства Херсона.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконувалася в межах ініціативної науково-дослідної теми № 0117U001767 «Релігійні процеси в сучасній Україні».

Метою кваліфікаційної роботи є вивчення релігійних орієнтацій студентської молоді закладів вищої освіти м. Херсона.

Для досягнення поставленої мети дослідження слід виконати

наступні завдання:

1. Проаналізувати теоретико-методологічні засади вивчення молодіжної релігійності у соціології релігії.
2. Окреслити духовні цінності сучасної української молоді та вплив релігії на їх формування.
3. Охарактеризувати основні підходи до розуміння поняття «релігійність» та визначити її основні характеристики і критерії.
4. Провести соціологічне дослідження задля визначення релігійності студентської молоді м. Херсона та інтерпретувати його результати.
5. Проаналізувати гендерні аспекти релігійності студентства м. Херсона.

Об'єкт дослідження – студентська молодь в Україні.

Предмет дослідження – релігійні орієнтації студентства ВЗО м. Херсона.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні напрацювання можуть бути використані для подальших досліджень молодіжної релігійності, зокрема, її гендерних аспектів. Емпіричні дані дозволяють зрозуміти духовні потреби студентства і врахувати їх під час навчально-виховної роботи ВЗО м. Херсона (впровадження курсів релігійно-етичного спрямування), просвітницько-місійної і соціальної діяльності релігійних громад.

Апробація анкети для дослідження зв'язку між релігійними та політичними переконаннями студентства була здійснена у публікації «Релігія і політика: разом чи окремо?» у збірнику «Студентські наукові студії».

Структура кваліфікаційної роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел. Список використаних джерел містить 47 позиції. Загальна кількість сторінок становить 51, з них основного тексту – 42 сторінки.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДІЖНОЇ РЕЛІГІЙНОСТІ

1.1. Духовні цінності студентської молоді в Україні

Розгляд зазначеного питання доречно розпочати з аналізу тієї ролі, яку мають відігравати заклади вищої освіти в сучасному світі. Передусім варто звернути увагу на «Велику хартію університетів», яка була підписана у м. Болонья у 1988 році під час святкування 900-річчя найстарішого університету Європи. У цьому невеличкому за обсягом документі перелічені основні принципи, яким має відповідати сучасний університет аби приносити користь суспільству.

По-перше, університет повинен бути самостійною, морально та інтелектуально незалежною від політичної чи економічної влади установою, яка за допомогою навчання й наукових досліджень передає культуру.

По-друге, має бути забезпечена єдність викладання та дослідницької роботи і тоді навчання зможе відповідати потребам суспільства, котрі трансформуються.

По-третє, в університеті за допомогою академічної свободи утверджується атмосфера співпраці, діалогу та обміну знаннями між викладачами та студентами з метою їхнього інтелектуального збагачення.

Також університет виступає провідником гуманізму. Він повинен забезпечити толерантність, усвідомлення культурного різноманіття та здатність до діалогічності [6]. Таким чином, ми бачимо, що заклади вищої освіти повинні не лише надавати знання необхідні для професійного становлення і зростання, а також формувати духовний світ студентів, утверджуючи ідеали свободи, гуманізму, толерантності й засвоюючи культурні надбання попередніх поколінь.

М. Воровка визначає студентську молодь як «специфічну соціальну групу молоді, яка здобуває освіту у вищій школі в процесі стаціонарного навчання, провідною соціальною функцією якої є підготовка до виконання професійних і культурно-етичних завдань переважно інтелектуального та управлінського характеру» [8, с. 12]. Орієнтація на стаціонарний характер обумовлена тим, що саме така форма навчання забезпечує необхідний процес соціалізації, системний характер навчально-виховного процесу, активну участь у культурній, науковій та громадській роботі. У визначені чітко розмежовані професійні та культурно-етичні завдання. Це зумовлено низкою об'єктивних чинників, що пов'язані з трансформаційним характером нашого сьогодення.

Швидкі зміни у технологічному розвитку, тенденції до автоматизації й роботизації виробничих процесів обумовлюють швидку зміну професій. Перед сучасним студентом постає необхідність опанувати певний набір професійних якостей і водночас бути готовим до навчання упродовж усього життя. На фоні швидких змін стосовно актуальності чи не актуальності тих чи інших професій незміною лишається увага до етичних якостей і культурного, світоглядного рівня працівника.

Футурологи переконані люди зможуть конкурувати зі штучним інтелектом у питаннях креативності, емоційного інтелекту, етико-філософській царині. Саме тому, формування духовних цінностей у студентів стає запорукою їх успішного майбутнього у світі, де власне праця перестане бути виключно людською характеристикою.

І. Шапошникова вважає, що студентську молодь «не можна розглядати як сталу референтну групу професійної соціалізації, однак можна спостерігати, що наявна інтеріоризація певних усталених соціальних норм праці» [46, с. 54]. Якщо М. Воровка наголошує на важливості стаціонарного навчання для функціонування студентської

молоді, то І. Шапошникова стверджує, що змінюється характер трансляції цінностей. Вони стають віртуальними та інформатизуються. Знижується соціальний контроль і він не впливає на інтеріоризацію норм, які важливі для суспільства.

Запровадження обмежувальних заходів пов'язаних з пандемією коронавірусу, використання дистанційних технологій навчання, де головну роль відіграє мотивація, а не контроль з боку групи, адміністрації чи викладача, індивідуалізація навчальної траєкторії студента, поступовий перехід від академічних до навчальних груп лише підтверджують правильність й переконливість висловлених І. Шапошиковою ідей.

Цікавою є думка дослідниці, що «зазвичай відповідальність за безуспішні інтеграційні процеси покладається на соціальний інститут освіти, що не створює достатніх умов для реалізації професійних можливостей молоді (дає неякісні знання, не забезпечує якісної практики тощо), перешкоджає їй самореалізації, сприяючи тим самим соціальному виключенню» [46, с. 57].

Таким чином, ми повинні розуміти важливість формування духовних цінностей студентської молоді у закладах вищої освіти, адже у разі виникнення будь-яких девіацій суспільство передусім буде звинувачувати університети в неналежній виховній роботі, а не аналізувати мотивацію, обставини та умови, що сприяли вчиненню таких дій. Постійними прикладами таких взаємин є послідовність дій: поява певного відеоматеріалу у соціальних мережах – негативна реакція суспільства – пошук винних у закладі освіти або ж заклики до відрахування студента чи звільнення викладача, який не правильно виховував.

В. Лаппо переконує, що «провідними показниками ефективності освітньої системи у вищій школі постає особистісне самовдосконалення студента, його самопочуття в колективі, ціннісні орієнтації, включення в

діяльність, уміння ефективно взаємодіяти в професійній сфері та повсякденному житті» [20, с. 112]. На її думку, неможливо підготувати висококласного фахівця без забезпечення духовного розвитку особистості. Саме тому, мають бути узгоджені навчальні програми суспільно-гуманітарних дисциплін («Філософія», «Історія української культури», «Культурологія», «Етика та естетика», «Релігієзнавство») з дисциплінами професійного циклу. В основу має бути покладена наступна схема формування духовних цінностей: «здобуття знань про духовні цінності, їх інтеріоризація як особистісної цінності, накопичення досвіду виявлення гідності, відповідальності, толерантності, милосердя, самодостатності» [20, с. 116].

Більшість дослідників переконана у тому, що осердям духовності людини постають її ціннісні орієнтації. Так, Г. Шевченко вважав, що «духовні цінності обумовлюють визначальні риси людини, її характеристики як особистості» [47, с. 31]. Для нього вони є комплексом сподівань, прагнень, переконань та ідеалів, котрі знаходяться у взаємозалежності від потреб й бажань індивіда. Важливим є те, що ідеали і переконання у нього тісно пов'язані із загальнонародними традиціями, а потреби індивідуалізовані.

О. Нагорна зазначає, що «ціннісні орієнтації – найважливіші елементи внутрішньої структури особистості, які виражаючи характер ставлення людини до різних аспектів матеріального і духовного світу, посідають істотне місце у структурі особистості, відображають рівень її розвитку, здійснюють регуляцію діяльності та поведінки» [24, с. 199].

Р. Вдовіченко зазначає, що саме навчання в університеті стає завершальним етапом формування ціннісних орієнтацій молоді. «Провідними потребами студентів є самоствердження, самостійність, самовираження та самоактуація» [7, с. 83]. На думку дослідниці, проблема полягає в тому, що формування цих цінностей може бути забезпечено лише шляхом системного підходу до організації навчально-

виховного процесу. В іншому випадку перебуваючи в постійному духовному пошуку студенти можуть не отримати відповідей на ті питання, що їх хвилюють, зазнати різноспрямованих впливів з боку оточуючого та освітнього середовища і опинитися в ситуації ціннісного конфлікту. Завдання викладачів полягає у діагностуванні духовних потреб студентів та формування на їх основі ціннісних орієнтацій, які б утверджували гуманізм та загальнолюдські ідеали [7, с. 84].

Студентська молодь є вразливою стосовно стресових ситуацій. Економічні проблеми, негаразди у сімейних чи інтимних відносинах викликають депресивні стани, потяг до усамітнення, втечі від навколишнього світу, невпевненість у собі чи власному майбутньому. Саме тому, для подолання цих негараздів молодь повинна мати серйозну духовну підтримку. Таку підтримку може забезпечити релігія. Компенсаторна функція релігії не викликала сумніву навіть у філософії марксизму, яка розглядала «релігію як опіум для народу» [17, с. 15]. К. Маркс зазначав: «релігія – не просто вияв безсилля людини, а й її протест проти свого становища як стражденної істоти, своєрідний енциклопедичний компендіум, логіка світу в популярній формі, моральна санкція життя людини в ньому» [17, с. 16].

На думку Е. Дюркгейма, релігія є найважливішим соціальним інститутом, що забезпечує соціальну інтеграцію. Вона дозволяє внормувати відносини між індивідом та суспільством, забезпечуючи підстави для існування будь-якої влади. Він визнає, що зростання органічної солідарності може приводити до зменшення ролі релігії у суспільстві [4, с. 226]. Проте, ми можемо припустити, що в умовах кризового стану суспільства, коли люди не мають розуміння національної ідеї, не об'єднанні якоюсь ідеологією, не залучені до широких політичних чи соціальних рухів, тоді релігія може виявитися єдиною інтегруючою силою. При цьому не обов'язково, що це має бути одна єдина державна Церква, люди можуть належати до різних

релігійних громад. Ці громади постають носіями спільних духовних цінностей, адже провідні релігії у своєму розумінні добра та зла досить близькі.

Саме релігія завжди виступала своєрідною духовно-моральною опорою суспільства, з допомогою якої зберігалися та передавалися з покоління в покоління моральні норми і принципи, народні традиції, звичаї і обряди, національні святині. Релігія завжди давала і продовжує давати відповіді на довічні проблеми внутрішнього стану людини, найпотаємніші і найінтимніші сторони її буття, дбає про людські душі краще за державу. Сама віра довгий час рятувала українську націю, оскільки вона давала надію, витримку і сили для подолання труднощів. Україна майже не мала власної держави, а тому етноконсолідуючу функцію на парафіяльному рівні виконувала в ній насамперед Православна церква. Саме Церква і релігійна духовність були культурним і релігійним центром, навколо якого збиралася національна еліта нашого народу, що призвело до збереження нашої нації як самоцінної.

Складовою частиною будь-якої релігії є релігійна мораль – система норм і цінностей, притаманних тій чи інших релігії. Але релігійна мораль має значно ширшу сферу свого впливу, оскільки саме на основі релігійних цінностей формуються такі універсальні загальнолюдські цінності як Добро, Істина, Краса. З точки зору релігії мораль – це те, що дароване нам Богом, що є обов'язковим для виконання кожним віруючим. Саме більшість цих моральних заповідей становлять основу загальнолюдської моралі. Релігійна мораль постає насамперед у вигляді вищих духовних цінностей. Вони протилежні вітальним цінностям, які служать тільки задоволенню людських потреб. Ця мораль розглядає цінність як надбуттєве утворення, як певний Ідеал, що є найвищим виміром людської духовності й орієнтиром буттєвості духу, ствердженням всезагального в індивіді, піднесенням над суто

вітальним інтересом.

Ми можемо виокремити ряд релігійних цінностей. «Вищою цінністю для віруючого є Бог – всемогутній, всеблагий, всемилостивий, всезнаючий» [45]. Сам він містить в собі всі вищі цінності і завдання людини, яка створена в образі і подобі Божій, прагнути втілювати ці цінності в своєму житті й в такий спосіб наблизитися до Творця.

Другу групу становлять цінності, які віруючий досягне після земного життя. До таких цінностей належать: Церква Божа, безсмертя душі, рай.

Третю групу складають цінності, які необхідні для спасіння і яких треба дотримув в земному житті. Такими цінностями постають релігія, Церква, обряди. Четверта група цінностей – це цінність самого життя й життєві цінності. Основоположною цінністю релігійної моралі виступає віра. Вона є інтегруючим компонентом всіх цінностей. Саме віра, яка є бездоказовим вираженням істинності релігійного вчення, визнанням реального існування Божественних сил, є об'єднуючою ланкою всієї системи цінностей. Релігійна мораль – важлива складова частина релігійної духовності, яка є надто складним культурним феноменом. Як зазначає професор А. Колодний, «релігійна духовність – це ціла гамма явищ: і причетність народу до найвищих духовних цінностей, і сповненість відчуття Божої всеприсутності, Божої одухотвореності чи натхненності, побожне ставлення до світу і прагнення до Правди, Істини, Добра» [17, с. 15].

Зрозуміти значення релігії для сучасної людини нам дозволяють праці соціологів «феноменологічної школи» П. Бергера та Т. Лукмана, які намагалися пояснити кризу релігійності Заходу. П. Бергер у 60-х рр. ХХ століття обґрунтував теорію секуляризації, згідно з якою вплив релігії на різноманітні сфери суспільного життя має зменшуватися, а самі релігійні інституції будуть переживати кризу ідентичності.

У ХХІ столітті він був змушений переглянути свої погляди на тлі

значного релігійного відродження, що охопило сучасний світ. Варто зазначити, що П. Бергер не заперечував релігійність як таку, він казав передусім про кризу традиційних церков та офіційних культових практик. Він закликав задля подолання духовної кризи «звернутися людині до власного релігійного досвіду, подолати секуляризацію з середини шляхом навернення до Бога й справжньої віри» [26, с. 30].

Т. Лукман звернув увагу на те, що традиційні церкви перебувають у кризі, але поряд з ними існує «невидима релігія», яка допомагає людині вижити і самореалізуватися за умов секуляризації. «Людина творить свою персональну релігію, яка зазвичай є синтезом кількох, інколи навіть протилежних, полярних віровчень» [26, с. 31].

Такий підхід дозволяє зрозуміти чому молодь, вважаючи себе віруючою, не прагне дотримуватися канонів, регулярно відвідувати богослужіння, читати релігійну літературу, навіть ідентифікувати себе з певною конфесією. Проведене нами дослідження чітко фіксує такі характеристики «невидимої релігії» Т. Лукмана.

1.2. Молодіжна релігійність як предмет вивчення соціології релігії

Релігія є надзвичайно складним для розуміння явищем. Не існує єдиного визначення, котре б дозволило описати цей складний феномен. «Патріарх» українського релігієзнавства, А. Колодний пропонує розуміти релігію, як форму осмислення людиною фундаментальних проблем свого існування. На його думку, осмислення людиною самої себе здійснюється у ролі релігійного досвіду, який у свою чергу полягає не у формальному дотриманні обрядових приписів і визначених регламентацій способу життя, а у відновленні людиною божественного образу своєї особистості. Таким чином релігія у житті людини постає у вигляді символів, ціннісних орієнтацій і морального еталону життєдіяльності [16, с. 8].

Для опису кількісних та якісних характеристик відображення місця і ролі релігій у життєдіяльності людини вченими використовується термін «релігійність». Так само як термін «релігія» немає однозначного тлумачення, так само і термін «релігійність» по-різному розуміється філософами, соціологами, істориками та психологами.

Варто зазначити, що А. Колодний, Б. Лобовик, В. Лубський не використовують «релігійність» як самостійне поняття. Вони розглядають релігію крізь три способи її функціонування: релігійну свідомість, релігійну практику та релігійні організації. Найбільш близьким за значенням до поняття «релігійність» виступає релігійна свідомість.

«Релігійна свідомість – це спосіб ставлення віруючого до світу через систему поглядів і почуттів, смисл і значення яких становить віра в надприродне...» [37, с. 275]. Суттєвими показниками релігійної свідомості А. Колодний та Б. Лобовик виокремлюють: символічність, емоційну різнобарвність, символічність, парадоксальність реального та ірреального.

Український релігієзнавчий словник тлумачить «релігійність» як «поняття, що характеризує якісну і кількісну визначеність (ступінь, рівень, характер) суб'єктивного засвоєння релігійних ідей, цінностей, норм та їхній вплив на поведінку, життєдіяльність віруючих, релігійної спільноти; як ціннісно-життєва орієнтація, суб'єктивна якість свідомості індивіда його внутрішня здатність до реалізації релігійних установок» [37, с. 277].

Релігійність – багатоструктурна й багаторівнева система, в якій можна виокремити взаємопов'язані і взаємодіючі складові, які, в свою чергу, мають власну структуру. При цьому віруюча людина повністю віддає себе поясненню того, що життя має тривірневу структуру (життя душі до перебування в земному образі, час перебування в тому вигляді,

що є на даний момент, і життя після смерті тілесної подобі), або ж пошук наукової точки зору щодо конкретних питань, що хвилюють багатьох.

Л. Рязанова вважає, що «релігійна ідентичність складається через низку процедур, що утворюють певний ранговий ряд. Перш за все людина визначає себе як релігійну або ні, при цьому головний показник – віра в Бога. Потім відбувається конфесіональне співвіднесення, залучення до конкретного комплексу, системи релігійних відносин. При цьому припускають, що індивід набуває релігійної компетентності, інтеріоризує релігійні цінності й у своїй поведінці, керується відповідними нормами».

Отже, вона виділяє наступні ознаки релігійності, нерівноцінні за своїм місцем і значенням:

- 1) власне віру;
- 2) віросповідальну поінформованість;
- 3) участь у релігійних практиках, а також позакультовій релігійній діяльності;
- 4) вплив релігійних цінностей і норм на соціальну поведінку.

Віруючих, у релігійності яких діють усі чотири її індикатори, прийнято називати воцерковленими [38, с. 128].

На думку М. Бабія, релігійність – поняття, що характеризує якісну і кількісну визначеність суб'єктивного засвоєння релігійних ідей, цінностей, норм та їхній вплив на поведінку, життєдіяльність віруючих, релігійної спільноти. Науковець зазначає, що поняття можна розглядати як ціннісножиттєву орієнтацію, суб'єктивну якість свідомості індивіда, його внутрішню здатність до реалізації релігійних установок. Сутність розкривається через визначення її ступеня, рівня й характеру. Ступінь – це рівень засвоєння індивідом, групою релігійних ідей, норм, цінностей, тобто рівень інтенсивності релігійних ознак. Рівень – це поняття, яке відображає певну величину екстенсивності поширення релігії серед

населення, соціально-демографічних груп. Характер – це показник, що дає можливість визначити якісні особливості, певні відмінності та специфіку релігійності серед віруючих прихильників різних конфесій, а також окремих регіонів.

Соціологічне визначення ступеня, рівня, характеру уможливорює класифікацію віруючих, їх типологізацію за ознаками, а також стану, динаміки в тому чи іншому населеному пункті, соціально-демографічній групі. М. Бабій поділяє релігійність на два види: церковну й позацерковну. Церковна постає як результат інституційно орієнтованих приписів релігійної соціалізації. Позацерковна – це підсумок власних шукань індивіда, його релігійного самовизначення, засвоєння релігійних цінностей. Релігійність як сакральна-світоглядна характеристика особистості чи груп відображається через систему кількісних і якісних показників, одержаних в результаті соціологічних досліджень [38, с. 56].

Н. Пивоварова зазначає, що згідно з сучасними вітчизняними релігієзнавчими тлумаченнями, релігійність, передусім, є «конкретизацією зв'язку з трансцендентним, надприродним», вона «має психічну сутність і реалізується в свідомості індивідів, але водночас виходить своїм змістом за межі індивідуальної свідомості». В такий спосіб релігійність «поєднує внутрішньо-психічний і зовнішньо-символічний вияв релігії» [28, с. 141].

Вона переконана, що релігійність визначається критерієм релігії, і за своєю суттю є проявом суб'єкта (людство, нація, колектив, група, індивід) явищем суспільним за сутністю, походженням, функціональністю і, водночас, явищем глибоко інтимним, на відміну від релігії, яка має об'єктивний характер. Таким чином, аналіз особистої релігійності повинен здійснюватись у контексті соціокультурної та політичної еволюції суспільства.

Як зазначає В. Докаш, для України характерним є існування «ідеального віруючого», який має відповідати 5 критеріям релігійності

Ч. Глока (релігійна віра, релігійний досвід, релігійні знання, церковно-ритуальна практика та етичні наслідки віри). Саме тому під час вивчення релігійності українського суспільства вітчизняними вченими використовується так званий інтегрований показник релігійності, який включає релігійну поведінку, релігійні знання, індивідуальну набожність та релігійно-інституційну залученість.

Проте В. Єленський заперечує можливість вивчення релігійності через дослідження інституційних форм релігії. Для нього «релігійність – це поведінка людини в особистісному, громадянському та політичному житті. Тобто результат впливу релігійних переконань на поведінку людини та її взаємини з оточуючими» [13, с. 116].

На нашу думку, при аналізі поняття «релігійність» можна виділити умовно три підходи: релігієзнавчий, психологічний та соціологічний. Для першого підходу характерним є дослідження релігійності крізь призму феномену релігійної віри. Факт наявності або відсутності релігійної віри у людини постає першим критерієм її визначення як релігійної чи нерелігійної. За ступенем глибини віри та її характером може бути здійснена оцінка рівня релігійності людини.

Для психологічного підходу важливим у дослідженні релігійності стає вивчення релігійних почуттів та емоцій людини. Релігійна віра таким чином постає результатом любові або страху, які переживаються людиною при її взаємодії з навколишньою дійсністю.

Соціологічний підхід розглядає релігійність як результат засвоєння індивідом релігійної практики суспільства загалом або певної релігійної групи, до якої він належить. Тут важливу роль відіграє релігійний досвід людини.

На підставі соціологічного підходу ми можемо казати про зовнішню та внутрішню релігійність. Зовнішня релігійність – це коли релігія слугує засобом для досягнення цілей, що лежать поза нею. Внутрішня – ґрунтується на особистісному досвіді. У науковій думці ця

дихотомія визначається різними термінологічними парами: «первинна – вторинна» (У. Кларк); «внутрішня і зовнішня релігійність» (Р. Адорно); «інтерналізована – інституціолізована» (Г. Оллпорт); «заснована на особистому досвіді – заснована на підкоренні загальноновизнаним нормам» (Р. Аллен та Б. Спілка) тощо [28, с. 142].

Найбільш прийнятна для дослідження релігійності соціологічними методами позиція «соціально-колективного явища» має 2 напрями. Перший спрямований на вимірювання церковного типу релігійності, в основі якого лежить концепція Ч. Глока і Р. Старка, а також адаптовані під певні віросповідання варіації. Другий напрям – дослідження відмінних від традиційних форм проявів релігійності (дослідження Р. Вітноу, М. Йінгера, Р. Уімберлея). В основі першого напрямку лежить техніка побудови різних релігійних груп, в основі другого – різних світоглядних груп, така техніка має назву побудови типологій і також потребує обґрунтування [40, с.138].

На думку С. Сальнікової, проблема вимірювання релігійності населення пов'язана з тим, що у більшості досліджень релігійність трактується як обов'язкова залученість людей до релігії, а тому головним завданням є відмежувати релігійних індивідів від нерелігійних. Таким чином наявність релігійної віри постає головним критерієм для визначеності релігійності людини. Проте, сама лише віра не є вирішальним фактором для розуміння релігійності індивіда. Вона потребує узгодження з релігійною практикою та релігійною поведінкою. Саме тому при надзвичайно високій декларованій населенням України релігійності ми не бачимо необхідної воцерковленості та відповідності вчинків моральним приписам їхньої релігії [39].

Отже, поняття «релігійність» дуже містке та багатогранне, адже відносно соціальної спільноти (особи) має зовнішній і внутрішній поведінковий вимір, і тому вимагає чітких внутрішніх й зовнішніх критеріїв їх проявів. Така дихотомічна модель використовується у

практиці прикладних досліджень. Методологічні і теоретичні проблеми соціологічного дослідження релігійності складають визначення таких показників як рівень релігійності, характер релігійності, стан релігійності, динаміка релігійності.

Н. Пивоварова зазначає, що сучасному українському суспільству притаманні два типи релігійності: масова та воцерковлена. Для першої є характерною поверховість релігійних переконань, неактивна та неусвідомлена релігійна діяльність. Воцерковлена релігійність включає вимогливість до релігійних практик, ґрунтовність релігійних переконань, активну участь у житті релігійних громад. Для сучасної релігійності характерними є: неоднорідність, незавершеність, неоднозначність, полі функціональність, багатоконфесійність, дисгармонійність. В майбутньому посиляться етизація й етикетизація релігії, розмитість розуміння Абсолюта та належності до конкретної конфесії [29; 30]. Ю. Мельник вбачає у релігійності важливий фактор саморозвитку особистості [23]. Ці тенденції притаманні українському суспільству загалом, зазвичай найкраще фіксуються в молодіжному середовищі.

Для вивчення цих показників релігійності молоді застосовуються теоретичні моделі, які напрацьовані західною соціологією релігії, а також проводяться численні соціологічні дослідження, що дозволяють визначити регіональну специфіку молодіжної релігійності в Україні.

Варто зазначити, що Н. Гаврилова та О. Кисельов вважають доцільним при вивченні релігійності молоді використовувати теорію раціонального вибору. На їх думку, релігійність формується у наслідок первинної та вторинної соціалізації. Якщо первинна соціалізація відбувається під впливом сім'ї і не може бути оцінена як свідомий вибір індивіда, то вторинна соціалізація, котра, зокрема, здійснюється під час навчання в університеті, забезпечує можливість свідомого вибору власної релігії.

Під поняттям «релігійність» вони розуміють суб'єктивне засвоєння релігійних ідей, цінностей, норм та їх вплив на поведінку, життєдіяльність віруючих. «Релігійність також розглядають як ціннісно-життєву орієнтацію, внутрішню здатність індивіда до реалізації релігійних установок» [10].

Вибір є можливим завдяки релігійному плюралізму, що панує в Україні. Молода людина має змогу обирати як серед традиційних, так і серед новітніх нетрадиційних релігійних рухів. Цей вибір передусім визначається попереднім релігійним досвідом, який зумовлений первинною релігійною соціалізацією, а також системою цінностей та переконань, котрі людина вважає важливими для себе.

Н. Гаврилова та О. Кисельов переконані, що теорія раціонального вибору дозволяє дослідити феномен суб'єктивної релігійності. «Соціальні відносини сприймаються як відносини обміну. Складні соціальні феномени пояснюються через елементарні дії індивідів. На підставі емпіричних досліджень вони виводять таку закономірність: за умови коли великі групи людей через певні обставини отримують неефективну релігійну соціалізацію, суб'єктивна релігійність схильна бути різномірною, але більш поширеною, ніж організована релігійна діяльність». Тобто з'являються молоді люди, які є віруючими взагалі, але не належать до жодної конкретної конфесії. Таких у 2010 році було до 33,8 % [10].

Н. Гаврилова виділяє такі найважливіші характеристики молодіжної релігійності:

1) розмивання самої ідеї Бога, Його пантеїзація та антропоморфізація;

2) довільний вибірковий підхід молодого віруючого до системи віровчення своєї конфесії, в результаті чого релігія постає як система певних життєвих моральних норм;

3) еkleктичне поєднання у свідомості догматів різних вірувань

(традиційних і нетрадиційних, сцієнтичних та міфологічних), що часто проявляється в світоглядному синтезі західної і східних релігійних парадигм;

4) зникнення впевненості та переконаності в єдиноістинності й єдиноможливості саме свого конфесійного вибору;

5) видозміна соціальних і культурних функцій релігії, наслідком чого є заміщення спільотної релігійної свідомості особистісною;

б) формування нових типів релігійності;

7) періодична зміна віросповідань, а подекуди й участь однієї людини у діяльності кількох релігійних організацій [9, с. 8].

В. Балух зазначає, що особливістю України є рівномірність у релігійності різних вікових груп. Якщо у європейських країнах релігійність старшого покоління вища порівняно із молоддю, то в Україні вона суттєво не відрізняється. Коливання складає 2 %, а загалом релігійність різних вікових груп українців перебуває в межах 74-76 % [1, с. 118].

Результати проведених у Чернівецькому національному університеті соціологічних досліджень дозволили зафіксувати парадоксальну ситуацію, коли 80 % вважають себе віруючими людьми, із них третина чітко може визначити свою конфесійну належність, але лише 10 % живуть «із Богом у серці» виконуючи усі релігійні приписи. Це дозволяє змалювати типового молодого віруючого як людину, котра кілька разів на рік відвідує церкву, інколи сповідається або ж дотримується посту [1, с. 119]. Саме у цьому В. Балух бачить причину того, що рівень релігійності разюче не відповідає рівню моральності сучасної української молоді.

На думку Д. Матюхіна, релігійність може бути важливим фактором, який визначає стиль життя молоді. Опитавши близько 1000 молодих людей у Запорізькій та Хмельницькій областях він отримав наступний результат: «63 % вважають себе віруючими людьми, 15 % –

атеїстами, 22 % – не змогли визначитись зі своєю релігійністю». За допомогою контент-аналізу було визначено ціннісні орієнтації усіх категорій.

«У результаті виявилось, що для віруючої молоді характерним є традиційний стиль життя, що поєднує цінності українського менталітету з християнською мораллю. Для невіруючих та тих, хто вагається є характерним стиль життя гедоністичної спрямованості з орієнтацією на матеріальні, а не духовні цінності» [22, с. 48-50]. Таким чином, він не погоджується з думкою В. Балуха, що в українських реаліях релігійність не впливає на моральну поведінку молоді.

Варто звернути увагу на регіональні особливості молодіжної релігійності. Івано-Франківщина виступає прикладом релігійно однорідного регіону України. Існуючі тут церкви є національно зорієнтованими. 88,2 % опитаних вірять у Бога, 73 % намагаються відвідувати майже усі богослужіння, 24 % – воцерковлені християни. Досить високою є релігійна толерантність населення, адже 95,1 % опитаних з повагою ставляться до інших релігій, для порівняння у Буковині цей показник складає 89,5 %. Проте на Буковині за рахунок активності протестантських церков 42 % віруючих займаються місійною діяльністю, тобто прагне навернути нових adeptів до своєї церкви.

Соціологічні дослідження на Волині також не зафіксували суттєвої відмінності між молоддю та старшим поколінням у рівні релігійності. «Релігійність складає 97,1 %, що підтверджує високу релігійність мешканців західного регіону» [3, с. 85]. Проте серед молоді Волині помітною стає тенденція до участі у харизматичному русі, який приваблює поєднанням глибокого містицизму та практичності, екзорцизму і ефективності, перспективі тілесного зцілення, матеріального успіху й комфорту. «Молодь хоче бути здоровою, успішною, мати надію на майбутнє. Усе це пропонують харизмати» [5, с. 147].

Протилежною західному регіону є ситуація зі студентською релігійністю на Півдні України. На Миколаївщині за результатами соціологічного дослідження «лише 40,2 % студентів вважають себе віруючими людьми, можуть віднести себе до віруючих за певних обставин ще 41,3 %. Для 26,9 % опитаних релігія відіграє позитивну роль у житті сучасного українського суспільства». Для розуміння особистісного рівня релігійної толерантності студентам Миколаєва пропонували відповісти на питання стосовно можливості укладання шлюбу з представником іншого віросповідання. Близько третини опитаних мають упередження на особистісно-смісловому рівні стосовно іновірців, а 47,3 % готові до укладання таких шлюбів. Молодь Півдня загалом є толерантною стосовно традиційних релігій [42].

Отже, молодіжна релігійність має як загальнонаціональні, так і регіональні особливості, які найчастіше зумовлені соціокультурними та історичними відмінностями. Це зумовлює необхідність проведення соціологічних досліджень молодіжної релігійності на Херсонщині.

РОЗДІЛ 2.

СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЛІГІЙНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗВО М. ХЕРСОНА

2.1. Особливості релігійних орієнтацій студентської молоді ВЗО м. Херсона

Вивчення молодіжної релігійності потребує опрацювання як світового так і українського досвіду. Це пов'язано із тим, що релігійність має свою специфіку, відмінну в залежності від обраного для дослідження регіону. На її формування впливають різні чинники: культура, менталітет, традиції певної території. Проте, глобалізація сприяє уніфікації релігійних практик, поширенню організаційних структур. Глобальні проблеми потребують, зокрема, і релігійного осмислення. Молодь, яка живе у мінливому світі, що постійно змінюється повинна мати опору у релігії. Релігійні орієнтації можуть стати дороговказом, яким молодь буде рухатися по життю. Вони тісно пов'язані з певною системою цінностей, які поділяє, усвідомлює та ретранслює молода людина.

Необхідність ґрунтовного дослідження цінностей сучасного суспільства заснована на розумінні глибинного взаємозв'язку між соціально-економічним та духовним розвитком людства, сприяла появі у 1981 році дослідницького проєкту World Values Survey (керівник Рональд Інглхарт). У рамках цього проєкту наразі зібрані відомості стосовно ціннісних орієнтацій та релігійних уподобань близько 90 % населення світу. У плані методології вибірки є репрезентативними по кожній країні. Квотні вибірки побудовані на підставі статті та віку респондентів. Додатковими критеріями стали розміри домогосподарств, розміри населених пунктів та регіонів. Опитування здійснено на підставі формалізованих інтерв'ю. Результати досліджень по хвилям викладені на спеціальному сайті: <http://www.worldvaluessurvey.org/> і є матеріалом

для багатьох компаративістських досліджень. Дослідження відбуваються етапами (хвилями) кожні 5 років. «У 2017 році розпочався 7 етап світового дослідницького проекту World Values Survey, який триватиме до кінця 2019 року. Українські вчені беруть участь у проекті починаючи з 4 етапу» [33].

У 2017 році за результатами 6 етапу була презентована Р. Інглхартом та К. Вейцелем карта культурних цінностей. Вона має дві осі координат. Горизонтальна вісь містить цінності виживання (зліва) та цінності самовираження (управо). Цінності виживання – це матеріальні блага, безпека, покірність, низька оцінка прав людини, ксенофобія. Цінності самовираження – висока оцінка прав людини, прагнення до успіху і матеріального добробуту, увага до економії, рівних прав жінок та чоловіків.

Вертикальна вісь поділяє традиційні (низ) та секулярно-раціональні цінності (верх). До традиційних цінностей належать сім'я, релігія, соціальний конформізм, покора владі, суспільне переважає над особистим. Секулярно-раціональні цінності передбачають зменшення ролі релігії, утвердження світської держави перевагу особистого над суспільним. Таким чином, ми бачимо, що релігія відіграє дуже важливу роль у процесі структурування ціннісних орієнтацій сучасного суспільства.

Варто зазначити, що при дослідженні релігійних орієнтацій увага дослідників була зосереджена на ставленні до віри та релігійній обрядовості. Тобто людей запитували як вони ставляться до релігії, чи вважають себе віруючими людьми, а також на скільки вони залученні до здійснення релігійних обрядів і яку роль вони відіграють у їхньому житті. Окрім того для дослідників важливим аспектом вивчення постає вплив релігії на політику, особливо у мусульманських країнах [33].

Автори дослідження переконані, що світ поступово рухається до демократії, поваги до різних культурних та релігійних традицій,

зменшенню впливу суспільного над індивідуальним. Вони переконані, що відбувається культурних зсув і він триває у всьому світі. Критики зазначають, що спочатку держава постає демократичною і потім відбудеться лібералізація у суспільних цінностях, а не навпаки. Зокрема, Скот Фланаган обґрунтував одночасне співіснування двох ціннісних площин у суспільній свідомості. Перша постає дихотомією матеріальних та нематеріальних цінностей, а друга заснована на конкуренції авторитарної та ліберальної моделі. Він вважав, що зміни у другій площині є більш важливими і саме на них мають зосередити увагу дослідники [46, с. 54].

Суперечки між Р. Інглхартом і його критиками точаться передусім стосовно світу ісламу. Р. Інглхарт та К. Вейцель переконані, що спочатку має змінитися ставлення мусульман до тенденцій світового розвитку, у мусульманському суспільстві має зрости повага до прав людини, а потім ці країни прийдуть до демократії.

Варто відзначити, що будь яке суспільство є досить неоднорідним і кожна вікова група має свій специфічний погляд на життя. Молодь є найбільш відкритою до змін, що переживає наш світ. Тому вивчення молодіжної релігійності може дозволити зрозуміти тенденції у розвитку суспільства у найближчому майбутньому.

Стосовно України варто відзначити, що вона віднесена до країни з цінностями виживання та секулярно-раціональними цінностями. На думку дослідників, наша країна (поступається лише Молдові) має дуже погану ситуацію з безпекою, матеріальним забезпеченням, повагою до прав людини.

Проте, у плані секулярно-раціональних цінностей Україна знаходиться на рівні більшості європейських країн. Для визначення регіонів використовується релігійний чинник [33]. На цій підставі нашу країну зараховано до православних. Чи є це доцільним нам допоможуть зрозуміти власне українські дослідження, які теж мають свою історичну

ретроспективу.

Для проведення соціологічного дослідження було обрано метод анкетування, адже він дозволяє опитати значну кількість респондентів за допомогою стандартизованих відповідей онлайн. В умовах пандемії, коли обмежені соціальні контакти, виникають складнощі з проведення інтерв'ю, які б дозволили виявити та окреслити якісні характеристики релігійності. Саме тому, у дослідженні відображені кількісні характеристики.

При створенні анкети було враховано досвід проведення соціологічних досліджень, що здійснювалися І. Поліщук, К. Недзельським, І. Гришановим, Н. Бойко (Ястреб). Для визначення тенденцій у змінах молодіжної релігійності застосовано компаративістський підхід стосовно попередніх опитувань з 2000 до 2020 року [12; 25; 26; 31; 32].

Було опитано 120 студентів, які навчаються на 3 та 4 курсах Херсонського державного університету, Херсонського національного технічного університету та Херсонської державної морської академії. З них 84 студентки та 36 студентів.

Спираючись на проєкт світового дослідження цінностей, ми запитали у студентів про їхнє ставлення до релігії. Відповідь на це питання мала пояснити, традиційними чи секулярно-раціональними є цінності студентства.

Українська молодь живе в умовах демократичного суспільства, яке користується правом на вільний вибір релігії, можливість сповідувати або ж не сповідувати жодну релігію. Окрім того, Конституція України забороняє будь яку ідеологію чи релігію як загальнообов'язкову для всіх. Держава відокремлена від релігії, а також релігія від системи освіти. Загалом українське релігійне законодавство є одним з найліберальніших у світі [19]. Відомий соціолог релігії Хосе Казанова вважає, що Україна в плані релігійної свободи принципово відрізняється

від більшості європейських країн і скоріше нагадує сучасні Сполученні Штати Америки [15]. Завдання школи та університету полягає у формуванні критично мислячої людини, яка здатна ставити будь які положення під сумнів, перевіряти їх істинність, сприймати переконливі аргументи опонентів.

Молодь активно шукає себе, своє місце в суспільстві, прийнятні форми взаємодії з оточенням. Під час цього пошуку вона неодмінно буде зіштовхуватися з різноманітними релігійними та квазірелігійними практиками і вченнями. Деякі показово демонструють свій атеїзм. Тому питання про ставлення студентів до релігії є досить актуальним.

Таблиця 1.

| «Як Ви ставитеся до релігії?» | | |
|--------------------------------------|------------------|-----------------|
| Відповідь | кількість | відсоток |
| Позитивно | 83 | 69,17 |
| Негативно | 10 | 8,33 |
| Нейтрально | 27 | 22,5 |

Отже, ми бачимо, що більшість респондентів позитивно ставиться до релігії. Це дозволяє прогнозувати, що в найближчому майбутньому релігія буде відігравати помітну роль в житті українського суспільства. Вона дійсно може розглядатися як інтегруюча сила. Позитивне ставлення до релігії може бути використане для відродження суспільної довіри, яка знаходиться в Україні на досить низькому рівні. Утверджуючи та пропагуючи релігійні цінності, передусім, спільні для провідних релігійних систем, можна виховувати вищі духовні цінності, толерантність й гуманізм.

В подальшому варто використати метод інтерв'ю стосовно тих, хто негативно ставиться до релігії аби з'ясувати причини їхнього несприйняття цього важливого суспільного феномену. Такими причинами можуть бути як відсутність сімейної релігійності, атеїзм батьків чи

оточення, так і навпаки релігійна екзальтованість чи несприйняття зовнішньої релігійності за відсутності адекватних відповідей на духовні запити підростаючого покоління.

За результатами проєкту World Values Survey релігійність українців становить 85,1 % [33]. Це один з найвищих показників в Європі та світі. Проте, такий результат є можливим лише при виборі між двома варіантами, коли людину питають вірить вона чи ні. Як ми розуміємо вірити можна у що завгодно. Атеїсти – теж віруючі у відсутність Бога. Тому досліднику варто утриматись від спокуси мати високі показники і легкість у підрахунку результатів. Адже як показують попередні дослідження релігійності молоді Херсонщини, при збільшені варіантів відповіді на запитання суттєво коригуються результати. Саме тому у нашій анкеті є варіанти: «не знаю» та «атеїст», аби ті хто сумніваються у своїй вірі або мають усвідомлену позицію стосовно заперечення існування Бога, мали можливість її проявити.

Таблиця 2.

| «Чи є Ви віруючою людиною?» | | |
|------------------------------------|------------------|-----------------|
| відповідь | кількість | відсоток |
| Так | 76 | 63,34 |
| Ні | 13 | 10,83 |
| Не знаю | 27 | 22,5 |
| Атеїст/атеїстка | 4 | 3,33 |

Отриманий результат дозволяє стверджувати, що релігійність студентської молоді Херсона є надто високою у порівнянні із Західною Україною (Волинь – 97 %, Івано-Франківщина – 95 %) [3]. Проте, є значний потенціал до зростання, адже 22,5 % тих хто не визначився – це заклик до посилення місійної діяльності серед молоді. Ця діяльність регулярно здійснюється різноманітними протестантськими деномінаціями, але греко-католики і особливо православні мають переконати, що їх церква є відкритою для молоді, готова до діалогу,

поважає їх гідність.

Загалом аналіз попередніх досліджень з 2006 по 2020 рік показує, що коливання відбувається між віруючими та швидше віруючими. «У 2006 р. віруючих 46 %, швидше віруючих – 43,5 %» [25]. «У 2015 р. віруючих 28,8 %, а швидше віруючих – 47%» [26, с. 34]. «У 2020 віруючих 42 %, а швидше віруючих – 35,4 %» [12, с. 21].

Початкові релігійних орієнтацій значною мірою формуються у родинному середовищі. На думку, Н. Гаврилової та О. Кисельова саме сім'я «забезпечує первинну релігійну самоідентифікацію» [10]. О. Проць стверджує, що «дитина конструює образ Бога, переносить на нього риси когось із реального соціального оточення: батька, матері, родичів» [34, с. 56].

Опитування показало, що більшість респондентів виховувалася в релігійних родинах. У 82 опитаних обоє батьків є віруючими людьми, а у 23 – один із батьків, 2 респондентів виховувалися в атеїстичних родинах, 11 – не змогли охарактеризувати релігійність власних батьків. Таким чином, для більшості студентів Херсона первинна релігійна ідентифікація відбувалася шляхом залучення до сімейної обрядовості.

Для студентів важливим є визнання серед однолітків. Саме тому оточення (друзі та знайомі) здійснюють відчутний вплив на формування релігійної самоідентифікації студента. Респондентам було запропоновано оцінити рівень релігійності їхнього кола спілкування.

Таблиця 3.

| «Чи багато серед ваших друзів та знайомих віруючих людей?» | | |
|---|------------------|-----------------|
| відповідь | кількість | Відсоток |
| Більше 50 % | 46 | 38,33 |
| Менше 50 % | 53 | 44,17 |
| Не знаю | 21 | 17,5 |

Ми бачимо, що студенти з одного боку не переймаються

релігійністю своїх друзів, а з іншого боку досить суб'єктивною є саме оцінювання релігійності оточення, враховуючи різницю між декларованою та внутрішньою вірою. Хоча, на думку А. Лещенко: «віра є цільним та неподільним явищем, оскільки людина вірить або ні...віра постає стійким компонентом у структурі свідомості людини» [21, с. 36]. Тобто, якщо людина є віруючою вона обов'язково це проявить. Можна висунути гіпотезу для подальших досліджень, що значна кількість друзів є у студентів, котрі сповідують протестантизм або є прихильниками нових нетрадиційних течій. Саме їх дозвілля найчастіше організовується релігійною громадою.

У попередніх дослідженнях молодіжної релігійності Херсонщини проглядалася тенденція до зростання кількості віруючих у найближчому колі респондентів [31].

Карта культурних цінностей 2017 року віднесла Україну до православних країн. Чи є це характерним для Херсонщини? Чи наша молодь слідує тенденціям характерним для США, де кількість «nones» (поза конфесійних віруючих) складає майже 20 % населення. Згідно опитування World Values Survey у 2011 році в Україні було 14,9 % «nones» [33].

Дослідження 2020 року зафіксувало близько 5 % «nones». Також проявилася нова тенденція, котра символізувала світоглядну зміну у свідомості молоді: зміна релігійної ідентифікації з православної на християнську. Так, «у 2015 році 90 % вважали себе православними, навіть більшість атеїстів» [26, с. 32]. Через 5 років «43,1 % ідентифікували себе як християн загалом, а 34,4 % – православні» [12, с. 21]. У нашому дослідженні так само більшість ідентифікувала себе із християнство, а не з православ'ям (45 % на 38 %). Цьому сприяє зростаюча позаконфесійність молоді. Бажання просто вірити в бога без жодних зобов'язань чи обмежень. Загальне несприйняття певної архаїчності, котра притаманна православ'ю. Водночас, так само

спостерігається тенденція, коли православними стають ті, хто не міг визначитися зі своєю релігійністю.

В сучасному мультирелігійному та мультикультурному світі важливою стає толерантність, зокрема, релігійна. Українська держава максимально сприяє забезпеченню рівних умов функціонування для всіх релігій, налагоджено державно-церковне партнерство у багатьох сферах сіспільного буття (освіті, соціальному забезпеченні, медицині тощо).

Студентам було запропоновано відповісти на питання: «Яким є ваше ставлення до іновірців?». 46,7 % опитаних стверджують, що нейтрально ставляться до іновірців. Для 12,5 % відсотків опитаних іновірці є суттєвим подразником, який викликає у них негативні емоції. Лише 40,8 % студентів відчують позитивне ставлення до представників інших релігій.

Отже, ми бачимо, що студентству Херсонщині властива толерантність у релігійній сфері, але велика кількість респондентів з нейтральним ставленням до іновірців потребує проведення додаткових досліджень, адже це може бути як свідченням байдужості до інших, так і цілком нормальною оцінкою перспектив співснування з людьми інших поглядів.

У своїх дослідженнях Л. Филипович дійшла висновку, «що більше 50 % прихильників новітніх релігійних течій це молодь» [43, с. 71]. Саме ця верства суспільства найменш пов'язана з традицією і більш відкрита до духовних пошуків.

Таблиця 4.

| «Яким є ваше ставлення до нових нетрадиційних релігійних рухів?» | | |
|---|------------------|-----------------|
| відповідь | кількість | відсоток |
| Позитивне | 14 | 11,67 |
| Негативне | 24 | 20 |

| | | |
|------------|----|-------|
| Нейтральне | 82 | 68,33 |
|------------|----|-------|

У дослідженнях 2006 та 2015 років «позитивно ставилися до новітніх рухів лише 5,4 % та 6,7 % відповідно»[25; 26]. Це дозволяє стверджувати, що інтерес студентів м. Херсона до таких форм релігійності помітно зростає. В подальшому доречно вивчити досвід участі у таких рухах та їх методи залучення молоді до себе. Порівняння з даних за 2015 рік також показало, що «суттєво збільшилася кількість тих респондентів, які нейтрально налаштованих стосовно новітніх релігій – з 43,8 %» [26, с. 35]. Це можна вважати одним з свідчень толерантності студентського молодіжного середовища Херсона.

Задля визначення рівня церковної релігійності студентів були запропоновані питання стосовно регулярності відвідування культових споруд, читання релігійної літератури.

Таблиця 5

| «Як часто Ви відвідуєте церкву, мечеть, синагогу тощо?» | | | | | |
|--|-----------|----------|-------|-------|-------|
| Відповідь | Кількість | Відсоток | 2011 | 2015 | 2020 |
| Лише на великі свята | 67 | 55,83% | 72,6% | 63,5% | 48,8% |
| Регулярно | 11 | 9,17% | 14,9% | 0% | 5,4% |
| Не відвідую | 8 | 6,67% | 12,5% | 15,7% | 12,4% |
| За потреби | 34 | 28,33% | 0% | 21,3% | 33,4% |

Отримані результати свідчать, що молодь не відкидає традиційну релігійність, вона відвідує богослужіння, певним чином долучається до культової практики тієї конфесії до якої належить. Проте, така практика носить утилітарний характер, адже майже третина респондентів відвідує церкву, коли відчуває у цьому потребу. Ще майже 56 %, відвідуючи церкву на великі свята, намагаються швидше проявити конформізм по відношенню до суспільства, ніж відчувають потребу бути членом єдиної

церковної громади, котра перебуває в спілкуванні з божественним. Їх взаємодія з Богом носить переважно магічний характер («посвятити пасочку» чи «взяти водичку»).

З іншого боку, це є свідченням відсутності дієвої роботи з боку релігійних громад стосовно залучення молоді до себе. Найчастіше зв'язок зі своєю громадою підтримують протестанти та мусульмани. Вони мають свої потужні молодіжні організації. О. Іванкова-Стецюк стверджує: «в період, коли у молодих людей виникають певні розбіжності у ціннісних орієнтаціях та поглядах на життя з світськими агентами соціалізації, відбувається пошук соціальної групи, що складається з осіб з спорідненою системою життєвих цінностей, яка здатна захистити від загроз сучасного світу» [35, с. 359].

Майже 90% опитаних зазначили, що не читають релігійну літературу. Цей показник добре корелюється з попереднім питанням, адже ті, хто регулярно відвідують церкву і є читачами релігійної літератури. Це підтверджує, що студентська молодь Херсона є позацерковною, культова та догматична сфера релігії не впливають на її повсякденне життя. Для порівняння в Івано-Франківській області 23,3 % молоді регулярно бере участь в богослужіннях, а 83,4 % тримає духовну літературу вдома [35, с. 360].

З 2014 року актуалізувалося питання про взаємини між державою та Церквою. Причинами цього були: 1) спроба Росії використати православ'я для утвердження власного геополітичного проєкту «Русский мир»; 2) політизація питання автокефалії православної церкви України під час виборів 2019 року; 3) розгортання «руху за традиційні сімейні цінності», який спочатку організували протестанти, а згодом підтримали інші традиційні для України конфесії, спрямований проти гендеру та сексуальних меншин.

У 2017 році ми розпочали вивчати державно-церковні відносини і запропонували студентам відповісти на питання стосовно участі

релігійних діячів у політиці [11, с. 138]. Порівняння результатів подано у таблиці 6.

Таблиця 6.

| «Чи потрібно релігійним лідерам брати участь у політичному житті?» | | | |
|---|------------------|-----------------|-------------|
| відповідь | кількість | відсоток | 2017 |
| Так | 16 | 13,33 | 11,6% |
| Ні | 96 | 80 | 71,3% |
| Не знаю | 8 | 6,67 | 17,1% |

Поясненням може бути тотальна недовіра до держави, політики та політичного класу, яка є у молоді. Церква разом з армією користується повагою. Саме тому, ідея про похід релігійних діячів не зустрічає підтримку у студентській молоді м. Херсона. Схожими є відповіді на питання: «Чи має влада втручатися у сферу релігії?». Майже 87 % категорично проти права держави регулювати релігійні відносини. Це є позитивною рисою українського суспільства, яке прагне до свободи та здатне її захищати.

Водночас, молодь не прагне грати активну участь в релігійному житті України. Це може пояснити чому молодіжна проблематика не розвивається багатьма конфесіями в Україні. Вони не бачать відповідно запити з боку молоді, яка в свою чергу має упереджене ставлення до офіційної традиційної релігійності.

Таблиця 7.

| «Чи повинна молодь брати активну участь у релігійному житті?» |
|--|
|--|

| відповідь | кількість | відсоток | 2011 | 2020 |
|------------|-----------|----------|-------|-------|
| Так | 14 | 11,67 | 48,7% | 28% |
| Ні | 24 | 20 | 16,3% | 24,4% |
| Не знаю | 82 | 68,33 | 35% | 47,6% |

У цьому році загострилося питання стосовно відокремлення релігії та системи освіти. Це пов'язано з проектом типової освітньої програми для 5-9 класів. Вона пропонує запровадити у школі для 5-6 класів вивчення курсів морального спрямування. Одним із цих курсів може бути «Християнська етика». Частина батьків виступила категорично проти релігійних предметів в загальнообов'язковій школі. Майже 66 % респондентів не вбачають користі у предметах релігійного спрямування і вважають, що освіта може функціонувати без них. Лише 11,7 % студентів підтримує запровадження релігійного компонента в освітній процес. На нашу думку, молодь побоюється, що релігійні діячі використають цю можливість для проповідування власних конфесійних переконань. В. Баранівський стверджує, що «академічне релігієзнавство спроможне задовільнити релігійні потреби здобувачів освіти без її сакралізації» [2, с. 46].

Викладачі суспільних дисциплін ВЗО м. Херсона повинні знайти шляхи використання потенціалу релігійних цінностей для духовності студентської молоді.

2.2. Молодіжна релігійність: гендерний підхід

В Україні значну популярність отримали гендерні дослідження. У царині релігієзнавства вони роблять лише перші кроки. Це пояснюється тим, що гендерна проблематика стала актуальною для західного академічного релігієзнавства лише у 1960-х роках і передусім, в культурній антропології. Тобто вона є відносно молодою. На думку В. Суковатої, «гендерні дослідження слабо розвиненні в Україні через

сакральний характер духовної віри і знання» [41, с. 385]. Вітчизняні дослідники не схильні сумніватися в релігійних догмах та переосмислювати релігійні обряди.

О. Панько каже про те, що релігії забезпечую трансляцію певних цінностей, які з точки зору гендерних відносин, забезпечують гендерну нерівність [27, с. 136]. Для християнства є прийнятним з огляду на його тисячолітню історію антижіноче спрямування. Воно полягає у гріховності і вторинності жінки. Жінки не мають змоги вести богослужіння, викладати теологію, читати релігійну літературу. Ми фактично не маємо в Україні жінок богословів.

Водночас, в численних соціологічних дослідженнях фіксується досить високий рівень саме жіночої релігійності. Тобто, зазнаючи гендерної дискримінації, жінки тим не менш є найбільш послідовними прихильниками традиційних релігій. Т. Колосок звертає увагу, що за часів Радянського союзу жінки продовжували зберігати високу релігійність, регулярно відвідували церкву, складали більшість різноманітних заборонених «сектах». Радянські вчені пояснювали це «пригнобленим становищем жінки в соціально-економічному плані та існуванням фактичної нерівності в побуті й на виробництві, що разом з особистим незадоволенням повинно було породжувати відчуття неповноцінності, неможливості власного вираження» [18, с. 23]. Це дозволяло застосувати марксистське розуміння компенсаторної функції релігії, яка допомагає долати негаразди усім знедоленим. Відповідно через подолання жіночої нерівності в основних сферах суспільного виробництва можна було утвердити у жінок атеїстичний світогляд.

Проведене нами опитування підтвердило вищий рівень релігійності у дівчат, ніж у хлопців.

Таблиця 8.

| «Чи є Ви віруючою людиною?» | | | | |
|------------------------------------|--------------|-----------------|--------------|-----------------|
| Відповідь | жінки | чоловіки | Жінки | Чоловіки |
| Так | 66 | 10 | 78,6% | 27,8% |
| Ні | 6 | 7 | 7,1% | 19,4% |
| Не знаю | 12 | 15 | 14,3% | 41,7% |
| Атеїст/атеїстка | 0 | 4 | 3,33% | 11,1% |

В порівнянні з дослідженням 2015 року спостерігається зростання відмінності в релігійності хлопців і дівчат. Так, віруючих було 53,4% проти 83,2% [26, с. 33]. Атеїзм переважно є чоловічою характеристикою. Найчастіше його носіями є представники технічних й природничих спеціальностей. Це пов'язано з їхнім негативним ставленням до вивчення суспільно-гуманітарних наук (протистояння «фізиків та ліриків»).

Іншим показником високої жіночої релігійності є той факт, що 68,33 % опитаних виховувалися в релігійних сім'ях, а ще 19,17 % зазначили, що мають віруючу матір і невіруючого батька. Родина надзвичайно впливає на релігійність молоді. Варто звернути увагу на той факт, що первинна релігійна ідентифікація, що відбувається в сімейному колі має гендерну спрямованість.

А. Вергот наголошує на тому, що формування образу Бога залежить від статті дитини. Якщо це хлопчик, тоді він переносить на божество риси батька, а дівчинка – свої взаємини з матір'ю.

М. Нельсон та Е. Джонс звернули увагу на роль матері у формуванні релігійних поглядів. Вона більше за батька часу приділяє дитині. Допомогає долати усілякі негаразди і при цьому формує ті риси, які визначатимуть особистість дитини в майбутньому. На цьому фоні вплив батька є значно меншим [34, с. 56].

Таблиця 9.

| «Чи уклали б Ви шлюб з представником іншого віросповідання?» | | | | |
|---|--------------|-----------------|--------------|-----------------|
| Відповіді | жінки | Чоловіки | жінки | Чоловіки |
| Ні | 13 | 7 | 15,5% | 19,4% |
| За умови переходу у мою віру | 8 | 5 | 9,5% | 13,9% |
| Лише стосовно певних релігій | 39 | 9 | 46,4% | 25% |
| Так | 24 | 15 | 28,6% | 41,7% |

Результати викладені у таблиці 9 є важливими для розуміння тенденцій стосовно збереження сімейної церкви як основи релігійності суспільства. Якщо батьки мають однакову конфесійну належність, тоді вони здійснюють позитивний вплив на дитину. Так само відбувається якщо конфесії батьків є спорідненими, або близькими: католики та греко-католики, католики та православні, різні гілки протестантизму.

У випадку шлюбу між представниками різних сповідань дитина може опинитися перед вибором віри кого із батьків треба визнати правильною. Тому і були запропоновані в анкеті питання про перехід до іншої віри для уникнення такого конфлікту.

Ми бачимо, що дівчата більш відповідально підходять до вибору шлюбного партнера. Для 46,4% важливим є питання про релігійну приналежність партнера. У дослідженнях 2007 та 2015 років таких було відповідно 36,9% і 45,4 [25; 26].

Дівчата мають більший рівень воцерковленості, вони читають релігійну літературу і відвідують богослужіння. Саме тому в анкеті було запропоновано відповісти на питання про гендерну упередженість традиційних в Україні церков щодо жіноцтва.

Таблиця 10

| «Чи вважаєте Ви, що традиційні релігії здійснюють дискримінацію стосовно жінок?» | | | | |
|---|--------------|-----------------|--------------|-----------------|
| ВІДПОВІДЬ | ЖІНКИ | ЧОЛОВІКИ | ЖІНКИ | ЧОЛОВІКИ |
| Так | 8 | 2 | 9,5% | 5,6% |
| Ні | 53 | 29 | 69,1% | 80,6% |
| Не знаю | 18 | 5 | 21,4% | 13,8% |

Отже, більшість опитаних не вважає, що існує дискримінація жінок з боку традиційних релігій в Україні. Передусім, цікавила думка саме студенток, адже їх цей аспект стосується безпосередньо. Студентки херсонських закладів вищої освіти не відчують гендерної дискримінації стосовно себе.

В подальшому проблема гендерного виміру молодіжної релігійності має бути вивчена за допомогою методу інтерв'ю з метою з'ясування якісних характеристик віри студентів, зокрема, сприйняття Бога, Діви Марії, святих, регулярності звернень до них.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставленої мети і завдань обґрунтовано і сформульовано такі висновки:

1. «Релігійність» – багатоаспектне поняття, що дозволяє якісно й кількісно виміряти, а також пояснити особливості суб'єктивного сприйняття й засвоєння індивідами догм, ідей та цінностей релігії, їх вплив на життя й поведінку віруючих;

2. У науковій літературі виокремлено 3 підходи до визначення релігійності – власне релігієзнавчий, психологічний та соціологічний. Останній є найпоширенішим в Україні, адже дає можливість дослідити такі види релігійності, як внутрішня та зовнішня, релігійність конкретного індивіда а також цілої соціальної групи. Релігійний досвід індивіда свідчить про інтеріоризацію ним релігійних переконань конкретного суспільства;

3. Ключові компоненти релігійності – це релігійна віра, релігійні почуття та релігійний досвід. Соціологічне дослідження релігійності української молоді доцільно спрямувати на вивчення релігійної віри у порівнянні з обрядовою культовою діяльністю, тому що переважна більшість молодих людей не є конфесійними чи воцерковленими;

4. Студентство ЗВО м. Херсона висловлює позитивне ставлення до релігії, понад 63 % називають себе релігійними, що зумовлено передусім релігійним сімейним вихованням, високим рівнем толерантності до інших релігій, негативним ставленням до політизації релігії та сакралізації системи освіти. При цьому релігійність не є визначальним фактором у виборі друзів та знайомих;

5. До основних тенденцій зміни релігійності студентської молоді на Херсонщині належать: незначне зменшення кількості віруючих, позаконфесійність, що зростає, зменшення участі молоді в

обрядово-культовій діяльності, пасивність молоді у релігійному житті України.

6. Гендерний підхід до релігійності студентської молоді дозволяє зафіксувати кількісну перевагу віруючих жінок над чоловіками. Жінки більш залучені до обрядової та культової діяльності, цікавляться релігійною літературою. Проте, у питанні шлюбів з іновірцями спостерігається тенденція до відходу від традиційних сімейних цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Балух В. Релігійність молоді : загальноукраїнський та регіональний аспекти. *Релігія та соціум*. 2010. № 2 (4). С. 117–119.
2. Баранівський В. Ф. Ціннісні орієнтації студентської молоді та їх роль в консолідації українського суспільства. *Вісник ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. Харків, 2019. № 43. С. 39–52.
3. Білоус Л., Мартинюк Ю. Рівень і характер релігійності лучан. *Соціологічні студії*. 2015. № 1 (16). С. 84–89.
4. Буга Є. Е. Дюркгейм про сутність релігії та її роль суспільному житті. *Релігія і соціум*. Чернівці, 2011. № 1. С. 225–230.
URL : [http://www.sociology.chnu.edu.ua/res//sociology/Chasopys/Vup1\(5\)/32.pdf](http://www.sociology.chnu.edu.ua/res//sociology/Chasopys/Vup1(5)/32.pdf)
5. Булига І. Позаконфесійна релігійність в контексті соціокультурних процесів сучасної Волині. *Релігія та соціум*. 2014. № 1-2 (13-14). С. 145–150.
6. Велика хартія університетів [Електронний ресурс]. URL : http://www.edupolicy.org.ua/files/Magna_Charta_Universitatum.pdf
7. Вдовиченко Р. П. Педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій студентської молоді. *Збірник наук. праць. Пед. науки*. Херсон, 2017. № 80, Т. 3. С. 82–86.
8. Воронка М. І. Уточнення категорії «студентська молодь» у контексті історико-педагогічної розвідки [Електронний ресурс]. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 46. С. 8–13. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2016_46_3
9. Гаврілова Н. С. Релігійна свідомість сучасного студентства в контексті світоглядного плюралізму (на матеріалах України) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук. ; спец. 09.00.11. «релігієзнавство» / Гаврілова Наталя Сергіївна. Київ, 2007. 20 с.

10. Гаврілова Н., О. Кисельов. Релігійність української молоді : раціональний вибір чи спонтанний крок? [Електронний ресурс]. URL : <http://www.religion.in.ua/main/analitica/10564-religijnist-ukrayinskoji-molodi-racionalnij-vibir-chispontannij-krok.html>
11. Галіченко М. Релігія і політика : разом чи окремо? *Студентські наукові студії: Збірник наукових праць студентів*. Херсон, 2017. С. 137–139.
12. Галіченко М. В., Бойко Н. О. Релігійність студентської молоді Херсонщини : соціологічний аналіз. *Габітус*. 2020. № 17. С. 19–24.
13. Докаш В. Релігійність українського суспільства : суспільні виміри та фактори змін. *Релігія та соціум*. 2015. № 3 (19). С. 113–120.
14. Єленський В. Релігійність українського суспільства : головні тенденції змін [Електронний ресурс]. URL : <http://dc-summit.info/razdely/vera/1594-religijnistukrainskogo-suspilstva-golovni-tendencii-zmin.html>
15. Казанова Х. Релігія в сучасному світі : плюралізм, секуляризація, глобалізація. Львів : Вид-во УКУ, 2019. 348 с.
16. Колодний А. Основи релігієзнавства. Дрогобич : Коло, 2006. 168 с.
17. Колодний А. Феномен релігієзнавства. Монографія. Київ : Інтерсервіс, 2020. 248 с.
18. Колосок Т. Феномен жіночої релігійності з погляду соціології релігії. *Соціологічні студії*. 2015. № 1. С. 22–28.
19. Конституція України [електронний ресурс]. URL : <http://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>
20. Лаппо В. Формування духовних цінностей студентської молоді в координатах системного підходу. *Духовність особистості : методологія, теорія і практика*. 2018. Вип.3. С. 111–123.

21. Лещенко А. М. Коєволюційні процеси у християнському сакральному мистецтві : монографія. Херсон : Айлант, 2016. 348 с.
22. Матюхін Д. А. Ціннісний вимір стилю життя сучасної молоді в контексті релігійної приналежності : соціологічний аналіз. *Грані*. 2018. Т. 21. № 2. С. 44–51.
23. Мельник Ю. Релігійні орієнтації у віковій динаміці свого становлення. *Психологічні перспективи*. Луцьк, 2017. Вип. 30. С. 208–223.
24. Нагорна О. А. Гендерні особливості ціннісних орієнтацій старшокласників та студентів. *Інсайт : психологічні виміри суспільства : наук. журнал*. 2019. Вип. 1 (16). С. 199–200.
25. Недзельський К. К., Поліщук І. Є., Галіченко М. В. Релігійні орієнтації студентської молоді Херсонщини. *Південний архів : Зб. наук. праць : Іст. науки*. Херсон. 2007. Вип. 26. С. 280–287.
26. Недзельський К. К., Поліщук І. Є., Гришанов І. В., Галіченко М. В. Релігійні орієнтації студентів Херсонського державного університету. *Габітус*. 2016. Вип. 2. С. 29–37.
27. Панько О. І. Релігійний підхід до гендерної політики. *Гілея*. 2020. Вип. 153. С. 134–139.
28. Пивоварова Н. П. Неоднозначність операціоналізації поняття «релігійність» як одна з проблем соціології релігії. *Грані*. 2014. № 3 (107). С. 140–144.
29. Пивоварова Н. П. Релігія та релігійність в системі цінностей і життєвих пріоритетів. *Українське релігієзнавство*. Київ, 2015. Вип. 74–75. С. 155–162.
30. Пивоварова Н. П. Сучасна релігійність : детермінанти, характерні риси, тенденції розвитку. *Грані*. 2014. № 2. С. 117–123.
31. Поліщук І. Є., Галіченко М. В. Релігійність студентської молоді на Херсонщині (за матеріалами соціологічного дослідження 2011 року). *Педагогічні науки : зб. наук. праць*. 2011. Вип. 59. С. 372–379.

32. Поліщук І. Є. Сучасна релігійна ситуація та релігійні орієнтації студентської молоді. *Південний архів : Зб. наук. праць : Іст. науки*. 2001. Вип. 7. С. 92–96.
33. Проект World Values Survey [Електронний ресурс]. URL : <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV6.jsp>
34. Проць О. І. Особливості релігійних уявлень сучасної молоді в контексті їх формування у взаєминах із батьками. *Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту. Серія : Психологічні науки*. 2016. Вип. 5 (2). С. 55–60.
35. Пташник-Сердюк О. І. Регіональні особливості релігійної ідентифікації студентської молоді. *Методологія, теорія і практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*. 2014. Вип. 20. С. 357–361.
36. Пташник-Сердюк О. І. Релігія в системі ціннісних орієнтацій студентської молоді. *Вісник Львівського університету. Серія : філософсько-політологічні студії*. 2018. Вип. 20. С. 79–86.
37. Релігієзнавчий словник / за ред. А. Колодного, Б. Лобовика. Київ : Четверта хвиля, 1996. 389 с.
38. Рязанова Л. С. Релігійне відродження в Україні : соціокультурний контекст. Київ : Ін-т соціології НАНУ, 2004. 252 с.
39. Сальнікова С. А. Аналіз багатовимірної моделі вимірювання релігійності (за даними емпіричного соціологічного дослідження). *Грані*. 2010. Вип. 6 (74). С. 129–134.
40. Сальнікова С. А. Методологічні засади вимірювання релігійності. *Наук. вісник Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки : Зб. наук. праць*. Луцьк : РВВ «Вежа», 2009. Вип. 28. С. 137–143.
41. Суковата В. Гендер і релігія. *Основи теорії гендеру : Навч. посіб.* Київ : «К.І.С.», 2004. С. 385–425.
42. Ханстантинов В. Конфесійна толерантність студентської молоді Миколаївщини. *Релігія та соціум*. 2010. № 1 (3). С. 143–148.
43. Филипович Л. О. Нові релігійні течії в Україні : загальні

закономірності та регіональні особливості. *Південний архів : Зб. наук. праць : Іст. науки.* 2003. Вип. 11. С. 67–77.

44. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. Санкт-Петербург : Питер, 2000. 608 с.

45. Чупрій Л. Релігійні цінності як основа розвитку духовності особистості. *Українське релігієзнавство.* 2000. № 13. С. 34-42.

46. Шапошникова І. В. Зміни цінностей студентської молоді в умовах українських реалій. *Грані.* 2015. № 5. С. 53–58.

47. Шевченко Г. П. Виховання – процес людинотворчості, культуротворчості, духотворчості. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика : зб. наук. праць. СНУ ім. В. Даля; гол. ред. Г.П. Шевченко. Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. Вип. 3(66). С. 288–299.*

ДОДАТОК А

Додаток 1

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Пилипенко Ірина Вікторівна
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
 - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
 - принципів та правил академічної доброчесності;
 - нульової толерантності до академічного плагіату;
 - моральних норм та правил етичної поведінки;
 - толерантного ставлення до інших;
 - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
 - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання локіань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підроблювати документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
 - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
 - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
 - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
 - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
 - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

24.03.2024
(дата)

Ірина
(підпис)

Ірина Вікторівна
(ім'я, прізвище)

ДОДАТОК Б

Анкета соціологічного дослідження

Звертання

Шановний респонденте, ми проводимо дослідження релігійних орієнтацій студентської молоді Херсона. Воно дозволить зрозуміти духовні потреби молоді та врахувати їх у навчально-виховному процесі, організації дозвілля. Сподіваємося на ваші щирі відповіді. Анонімність гарантується, жодні персональні данні не будуть використанні при публікації отриманих результатів дослідження.

I. Загальні відомості

1. Ваш вік?
2. Ваша стать: чоловіча чи жіноча?
3. Ваш навчальний заклад?
4. Опишіть місцевість, з якої Ви прибули на навчання:
Сільська місцевість
Селище міського типу
Місто

II. Запитання

1. Як Ви ставитеся до релігії?
Позитивно
Негативно
Нейтрально
2. Чи є Ви віруючою людиною?
Так
Ні
Не знаю
Атеїст/атеїстка
3. Чи є віруючими ваші батьки?
Так
Ні

Не знаю

Один з батьків є віруючою людиною (вказіть батько чи матір)

4. Чи багато серед ваших друзів та знайомих віруючих людей?

Більше 50 %

Менше 50 %

Не знаю

5. Якою є ваша конфесійна належність?

6. Яким є ваше ставлення до іновірців?

Позитивним

Негативним

Нейтральним

7. Яким є ваше ставлення до нових нетрадиційних релігій?

Позитивним

Негативним

Нейтральним

8. Як часто Ви відвідуєте церкву?

Лише на великі свята

Регулярно

Не відвідую

За потреби

9. Чи читаєте Ви релігійну літературу?

Так

Ні

10. Чи повинна влада втручатися в сферу релігії?

Так

Ні

Не знаю

11. Чи потрібно релігійним лідерам брати участь у політичному житті?

Так

Ні

Не знаю

12. Чи повинні релігійні предмети викладатися в освітніх закладах?

Так

Ні

Не знаю

13. Чи повинна молодь брати активну участь в релігійному житті?

Так

Ні

Не знаю

14. Чи вважаєте Ви, що традиційні релігії здійснюють дискримінацію стосовно жінок?

Так

Ні

Не знаю

15. Чи уклали б Ви шлюб з представником іншого віро сповідання?

Так

Ні

За умови переходу у мою віру

Лише стосовно певних релігій